

© Editura EIKON

București, Str. Smochinului nr. 8, sector 1,
cod poștal 014606, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-49-0042-5

Redactor: Otilia Țeposu

Tehnoredactor: Mihăița Stroe

Editor: Valentin Ajder

Flavia Coposu-Bălescu

Amintiri povestite Amintiri trăite

Ediția a doua,
revizuită și adăugită

E I K O N

București, 2019

CUPRINS

Prefață	5
Note la prima ediție	7
Generalități	11
Tata Mare	13
Marea Unire.....	19
Sărbători și bucurii	26
Jocurile copilăriei	30
Scrisoarea de la Cornel	40
Bunica (mama tatii)	42
Măicuța (mama mamei)	46
Noi evenimente	53
Pedagogia tatii	58
Martorii trecutului	66
Oameni adevărați	73
Plecarea în larg	88
Presimțirea nenorocirii	94
Ultima sărbătoare la Bobota	99
Refugiul	111
Protagoniștii	117
Epilog	132
Ilustrații.....	137

Începutul lui iunie, atunci venea vara caldă, dar nu excesivă, urmată de toamna blândă, aurie și lungă, lungă, până la Sf. Nicolae. În atmosfera geografică și climatică a acestui sat am văzut lumina zilei, noi, toți copiii familiei Coposu, fiind a patra generație care ne-am trăit viața în acest loc.

TATA MARE

Primul membru al familiei, care a poposit în comuna Bobota, a fost preotul greco-catolic Gavrilă Vaida. A venit la Bobota, fiind numit protopop al arondismentului Șamșod cu sediul „Tractului” în comuna Bobota, *Tract* care cuprindea mai multe comune de pe Valea Crasnei. A acceptat numirea în urma insistenței antecesurului său, preotul Dumitru Coroianu, de care îl lega o lungă și bună prietenie. Motivul principal al insistenței părintelui Coroianu era dorința lui vie ca biserica, pe care proiectase să o construiască în comuna Bobota, să fie desăvârșită de părintele Vaida Gavrilă, a cărui hărnicie și devotament erau cunoscute. Originea familiei Vaida era localitatea Cetatea de Baltă, zona Alba Iulia, de unde s-au răspândit în Transilvania. O ramură a luat calea politică și l-a dat pe Alexandru Vaida-Voievod, nepot al lui Vaida Gavrilă. O altă ramură a familiei s-a dedicat preoției. Era o familie care, prin secolul al XV-lea, a primit un titlu nobiliar „de Glod”, titlu care a permis membrilor acestei familii să facă studii universitare (interzise românilor iobagi). Tata Mare și-a transferat averea în comuna Bobota și a utilizat-o construind Biserica mare și frumoasă, cu 800 de locuri în bănci și alte locuri în cor, unde stătea tinerețutul. De asemenea, o casă parohială cu cinci camere mari și terasă, una închisă, alta deschisă, cu tot felul de acareturi, cu un hectar de grădină de legume, cu o frumoasă și mare grădină de flori, cu mai multe hectare de pădure, cu 40 de iugăre de pământ pentru preot și 15 iugăre pentru cantor. A construit un local de școală

cu o cancelarie și două clase, toate au fost donate cu act notarial Parohiei greco-catolice din Bobota, act care se găsește în Cartea funciară din Șimleu și care este redactat în limba maghiară. De numele său se leagă, de asemenea, sprijinul material acordat pentru mutarea unor locuințe sătești, construite la poalele dealului și adesea supuse inundațiilor râului Crasna.

Toți cei care l-au cunoscut pe Tata Mare i se adresau cu titlatura „Mult onoratul” și subliniau faptul că, în loc să-și construiască o casă și avere proprie, și-a cheltuit averea pentru a înzestra comuna cu biserică, școală și casă parohială, terenuri și păduri.

A fost și un mare patriot, găzduind în casa lui multe întâlniri ale conducerii Partidului National din Transilvania. A fost agent electoral al „Tribunului” George Pop de Băsești la alegerile pentru Parlamentul de la Budapesta.

Primele mele amintiri „povestite” sunt legate de Tata Mare. Ele au început să se contureze în epoca întrebărilor „de ce?”, „cine?”, „cum?”. La aceste întrebări răspundea, de obicei, bunica mea maternă, fata lui Tata Mare. Întrebările se nășteau atunci când descopeream câte un obiect nou care ieșea din cadrul obișnuit, cum ar fi un baston cu măciulie de argint, care nu putea aparține nimănui din casă și eu întrebam „al cui e?”. Mi se răspundea: „al lui Tata Mare”. Mi s-au arătat fotografii care înfățișau o persoană înaltă și subțire, cu o figură ascetică, cu o barbă albă de patriarh și mi se spunea că avea ochii albaștri...

De la Tata Mare exista, în salon, o imensă bibliotecă cu cărți valoroase, dintre care o enciclopedie în cinci volume, legate în piele bej și scrise cu litere aurii pe cotor și pe față. Volumele conțin sute de planșe colorate cu flori, fructe, copaci, insecte, sute de fluturi, toate legumele pământului, animale de tot felul - sălbatice

și domestice - pești etc., pe care aveam voie să le vedem după ce ne spălam pe mâini - ca să nu le murdărim filele - supravegheați de mama, de tata, de bunica sau de frații mai mari. Acest lexicon era editat în Imperiul Austro-Ungar, în limbile germană, franceză și maghiară, și costa o avere.

În bibliotecă se mai găseau cărți apărute în Vechiul Regat, ziare, reviste, poezii. Îmi amintesc de o frumoasă ediție legată în piele bleumarin, care conținea opera lui Eminescu. Erau și cărți în limba germană, poezii, proză etc. Această bibliotecă a fost arsă de armata horthystă, care a ocupat Transilvania, în 1940.

De la Tata Mare au rămas registre de evidență a populației, precum și o imensă cartotecă de corespondență, convocări la diversele întruniri ale Astei din comitatul Silvaniei și multe dări de seamă de la întâlnirile Tractului Șamșod sau ale Partidului National.

Tot în arhiva lui Tata Mare, fratele nostru Cornel a găsit, la un moment dat, un contract încheiat între dânsul și un învățător, Ion Romocea, angajat să ocupe postul de învățător, urmând a primi:

- 2 perechi boconci
- 1 pereche țipeici (pantofi)
- 1 pereche teniși
- 1 rând de haine de postav (stofă)
- 1 rând de haine de taie (pânză)
- o odaie de locuit
- o masă de amiază și de seară
- 1 lacreu (palton) blănit cu lup
- 100 de galbeni

Rezulta că spezele de asigurare a învățământului reveneau preotului, fiind școli confesionale cu limbă de predare română și grafie latină.

După spusele celor care l-au cunoscut, Tata Mare era o persoană ascetică, cu foarte puține pretenții gastronomice. Avea, însă, o mare pasiune pentru cafea și în casă se găsea un fel de tigaie cu capac, dotată cu un mâner care se învârtea în cerc. Avea patru picioare de metal. În această tigaie se puneau două-patru sorturi de cafea, se așeza pe o cutie cu jăratec, iar Tata Mare prăjea acest amestec. Apoi, tot dânsul măcina cafeaua și o prepara într-un filtru special din porțelan albastru, compus din două bucăți suprapuse: în vasul de sus se punea cafeaua măcinată, se tasa cu un fel de lingură și se turna apă clocotită colectată în bazinul de jos. Acest ceremonial era cu totul special și astfel se prepara faimosul „Șvarț”. Obiceiul s-a păstrat până la plecarea noastră în pribegie.

Familia noastră i-a păstrat lui Tata Mare o vie memorie și, adesea, se citau cuvinte înțelepte spuse de dânsul, astfel: „*Sărbătoarea trebuie cinstită cu rugăciune și fapte bune, dar cinstită nu în singurătate, ci cu lume multă!*” sau „*Vai de casa în care nimeni nu deschide ușa*”. Una din povețele lui, pe care familia o aplica copiilor, era aceea a obligației de a mărturisi toate relele făcute în cursul zilei, de a cere iertare celor pe care i-am ofensat și de a ne împăca, pentru că Tata Mare spunea: „*Să nu apună soarele pe mânia voastră*”, o măsură splendidă de educație morală. Implantarea ideilor de bine și de rău și educarea copiilor nu se făceau cu duritate sau cu pedepse corporale dure, ci cu exemple grăitoare și cu fapte bune.

În timpul copilăriei mele, veneau la noi mai mulți țărani bătrâni, care-l cunoscuseră pe Tata Mare, „*Mult onoratul*” sau „*Domnul Mare*”, și ne povesteau nouă, copiilor, cum mergea Tata

Mare cu ei la pădure, însoțiți de inginerul silvic, să „*însemne*” lemnele ce trebuiau tăiate pentru iarnă, precum și locul unde trebuiau replantați puietii de stejar și de fag. Ne mai povesteau cum veneau sătenii la judecată pentru diverse pricini, ca să-i judece „*Domnul mare*”, să nu se dea pe mâna „*dușmanilor feșpani*”.

În veranda casei se păstra un barometru pus într-o casetă, din care ieșeau la suprafață un tânăr și o tânără îmbrăcați de bal, când timpul era senin, și îmbrăcați în costume tiroleze, când urma ploaie sau furtună. Acest barometru l-a cumpărat Tata Mare de la Viena, cu ocazia depunerii unui protest al iobagilor la curtea imperială, protest dus de o delegație din care făcea parte și dânsul.

Cred că merită să amintesc aici o farsă pe care i-a jucat-o destinul în tinerețea sa. Urma să se căsătorească și a vizitat familia unui preot greco-catolic, pe nume Buhățel, care avea mai mulți copii. Tata Mare și-a arătat preferința pentru mezina familiei, Lucreția, dar, fiindcă sora mai mare încă nu era măritată, nu a fost aprobată cererea lui Tata Mare. Mai târziu, Tata Mare s-a căsătorit cu altcineva (Tereza Cinca) și a avut un singur copil, pe Cornelia Vaida, bunica mea. După ani, la un bal, la Jibou, bunica a cunoscut pe cel mai mare din băieții Lucreției Buhățel, măritată între timp cu Alexandru Anceanu. Astfel Tata Mare a devenit cuscrul celei ce trebuia să-i fie soție.

Acestea erau mentalitățile vremii și regulile nescrise ale societății.

Bunica mea, Cornelia Vaida, s-a căsătorit cu Iulian Ancean, s-au stabilit la Surduc (Sălaj) și au avut trei copii: Simion, Valer și Aurelia. Iulian Ancean a murit în 1900 de un tetanos care nu s-a putut trata, contractat într-un accident de trăsură, iar bunica, rămasă văduvă cu trei copii, a revenit la tatăl ei, la Bobota, unde

avea mai multe posibilități materiale să își crească și să își instruiască copiii.

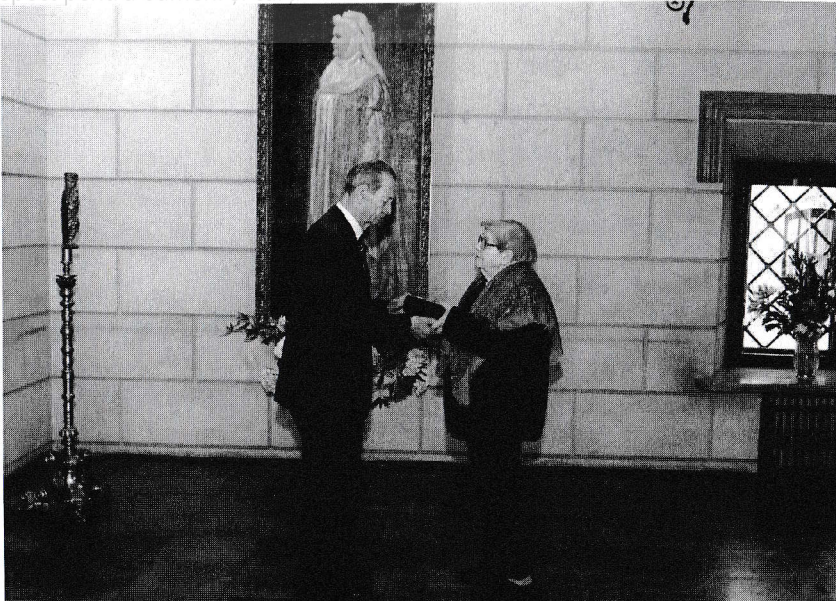
Toata viața lui, Tata Mare a fost un mare luptător pentru cauza națională, a crezut în destinul neamului său, dar, ca o ironie a sorții, nu a trăit să-și vadă visul realizat. S-a stins din viață la vârsta de peste 90 de ani, cu un an și 15 zile înainte de adunarea de la Alba Iulia. A murit în data de 15 noiembrie 1917.

Același destin ciudat l-a urmărit, 78 de ani mai târziu, și pe strănepotul său, Corneliu Coposu, care, după suferință, închisoare și sacrificiul unei vieți, nu a trăit să vadă victoria democrației în care a crezut.

MAREA UNIRE

Din șirul multor „amintiri povestite” voi relata câteva care m-au marcat și pe care nu le voi putea uita niciodată. Aș începe cu 1 Decembrie 1918, zi considerată de cea mai mare și importantă amintire, povestită de tatăl meu, care a plecat la Alba Iulia în fruntea delegației comitatului Silvania. Entuziasmul și fericirea tuturor participanților depășiseră orice închipuire... Sutele de participanți reprezentau un singur gând și Tata spunea că nu crede că românii au mai trăit vreodată atât de puternic sentimentul frăției. Paza a fost asigurată de ofițeri și soldați români din armatele imperiului, demobilizate. În mai multe locuri, de pe Platoul Romanilor, au citit simultan declarația de unire cu țara episcopul Iuliu Hossu, Iuliu Maniu, Vasile Goldiș, Vaida-Voevod și tribunul George Pop de Băsești, care a rostit apoi celebrele cuvinte: „*Acum slobozește, Doamne, pe robul tău...*”. Tata ne mai povestea cum, din mii de piepturi, izbucnea imnul „*Pe-al nostru steag*”, cu versurile nicidecum mai adevărate: „*uniți în cuget și simțiri*”. Apoi „*Deșteaptă-te, române*”, cu accent pe versul „*Acum ori niciodată*”.

În ziua aceea nu au avut loc incidente, dar, a doua zi, au început vânătoarea și persecuțiile. La foarte scurtă vreme, Tata a fost arestat și dus pe jos, din post în post, până la actuala frontieră, la Carei. În toate posturile în care au fost opriți cei arestați se organizaseră echipe, care-i întâmpinau cu injurii, cu scuipături, cu huiduieli și cu apelativul de „*Valahi puturoși*” (*Budos Olah*). De la frontieră, au fost urcați în tren și duși până la Seghedin, apoi la

Majestatea Sa Regele Mihai înmânează Ordinul Nihil Sine Deo doamnei Flavia Coposu-Bălescu

Flavia Coposu, Majestatea Sa Regina Ana și Rodica Coposu

Flavia Coposu, Ion Caramitru

Dr. Ioan Pușcaș (Șimleul Silvaniei), Constantin Bălescu (soțul doamnei Flavia), Flavia Coposu Bălescu, Corneliu Coposu